

Аналіз тенденцій розвитку молокопродуктового підкомплексу АПК України

У статті розглянуто стан та проаналізовані тенденції розвитку молокопродуктового підкомплексу АПК України. Розроблено пропозиції щодо покращення ситуації в галузі.

В статье рассмотрено состояние и проанализированы тенденции развития молокопродуктового подкомплекса АПК Украины. Разработаны предложения по улучшению ситуации в отрасли.

The article reviews the status and tendencies of development of agroindustrial complex of Ukraine milk product. Suggestions for improving the situation in the industry.

Постановка проблеми. Молочна промисловість посідає одне з провідних місць в агропромисловому комплексі України. Сектор переробки молока і виробництва молочної продукції можна віднести до швидко зростаючого ринка, відкритого для виробництва інноваційних продуктів. До основних тенденцій цього ринку слід віднести закріплення сильних торгових марок і високий рівень динаміки.

За різними оцінками в Україні функціонують від 300 до 350 молокопереробних підприємств, з яких найбільш потужних близько 60 [3].

На сучасному етапі зусилля влади, науковців та спеціалістів спрямовані на відродження спеціалізованих, великотоварних сільськогосподарських підприємств – виробників молока. Основними стримуючими чинниками зазначеного процесу є: відсутність економічної зацікавленості у виробництві молока, оскільки низькі закупівельні ціни не відшкодовують затрат на його виробництво; недосконалість економічного регулювання розвитку молочного скотарства з боку держави, особливо ціноутворення і заготівлі продукції; погіршення забезпеченості сільськогосподарських підприємств матеріально–технічними ресурсами та ін. Таким чином саме вдосконалення економічного механізму функціонування галузі дасть змогу подолати негативні тенденції її розвитку.

Адже вирішення проблеми продовольчої безпеки країни залежить від рівня виробництва продуктів харчування. Слід погодитися з академіком УААН П.Т. Саблуком, що «...визначальними складовими оцінки забезпеченості продовольством є: забезпеченість населення необхідними продуктами харчування за науково обґрунтованими нормами і формування державних продовольчих резервів; забезпечення можливості виходу на світовий ринок продовольства; формування дієвих механізмів утвердження економічного інтересу діяльності аграрних товаровиробників» [6].

Згідно з Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року споживання молока і молочних продуктів на одну особу за рік має бути доведено до 380 кг, м'яса та м'ясопродуктів – до 80 кг, яєць – до 300 шт. [2].

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідження питань формування й розвитку ринку споживання молока і молочних продуктів та економічного стану виробництва молока і шляхів підвищення його ефективності, як основи забезпечення конкурентоспроможності молочної продукції, знайшли своє висвітлення у наукових працях П.С. Березівського, М.М. Ільчука, О.А. Козака, В.Я. Месель–Веселяка, Т.Л. Мистецької, О.П. Окопного, П.Т. Саблука, О.В. Шкільова, О.М. Шпичака та інших. Разом із тим потребують подальшого дослідження в контексті продовольчої і економічної безпеки регіонів питання забезпечення внутрішнього їх балансу споживання і виробництва молока.

Метою статті є аналіз тенденцій розвитку молокопродуктового підкомплексу АПК України та розробка пропозицій щодо покращення ситуації в галузі.

Виклад основного матеріалу. В аграрному секторі економіки України за роки реформування змінилися економічні умови господарювання. Проведені реформи не дали очікуваних результатів. Зменшилися обсяги виробництва сільськогосподарської продукції та її переробки, погіршився матеріальний добробут сільського населення, знизився рівень соціального забезпечення, що призвело до погіршення умов життя, загострення демографічної ситуації. Низька купівельна спроможність населення зумовила погіршення якості харчування, особливо споживання молочних і м'ясних продуктів, що спричинило дефіцит білків тваринного походження в організмі людини.

Переміщення значної частини виробництва молока із сільськогосподарських підприємств у дрібні господарства знизило якість молока та продуктів його переробки, виникли проблеми із сировинними зонами його постачання на молокопереробні заводи, збільшило витрати на транспортування, знизило конкурентоспроможність молочної продукції.

Виробництво молока на особу в Україні зменшилось з 335,3 кг у 1990 році до 263,6 кг у 2007 році, а споживання молока та молокопродуктів – з 373 до 224,6 кг, що становило 61,7% від науково обґрунтованої норми. Причому споживання молока за регіонами досить значно коливається. Так, найвищий рівень споживання молока спостерігався в Івано–Франківській (301,6 кг) та Тернопільській (288,6 кг)

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

областях, а найменший рівень відмічено у східних областях – у Луганській він був 43,4% від рекомендованої норми. Вищий рівень споживання у західних областях зумовлений високою часткою індивідуального сектору у виробництві молока.

Оскільки в Україні стратегічним є курс на європейську інтеграцію, найближчим часом галузь має працювати за європейськими законами та нормами. Молоко від виробників ЄС винятково високої якості, відповідає суворим санітарно-гігієнічним вимогам, для кожної країни встановлені квоти на виробництво та реалізацію. Система управління якістю HACCP та ISO впроваджена на 37 молокопереробних підприємствах України.

Рівень цін на молоко й продукти його переробки в Європейському Союзі є набагато вищими завдяки інтервенційним закупівлям тваринного масла і знежиреного молока при падінні їх ринкової ціни та системі підтримки виробників молока, яка включає 11 різних форм дотацій, хоча в найближчій перспективі прогнозується зменшення закупівельних цін на молоко на 17%. Наближення закупівельних цін на молоко в Україні до рівня європейських найближчим часом є нереальним через низьку купівельну спроможність населення. Зрозуміло, що регулювання вітчизняного ринку молока відповідно до вимог ЄС має відбуватися раніше вступу України до цієї організації. Більшість з них почнуть діяти паралельно з декларуванням намірів вступу до ЄС. На сьогоднішній день структура та засади функціонування вітчизняного молочного ринку відрізняються від прийнятих в ЄС, а докорінні зміни потребують суттєвих фінансових вливань, які поки що відсутні в державному бюджеті. Тому в основі довготривалої стратегії розвитку молочного підкомплексу України мають бути вимоги та стандарти, що діють в Європейському Союзі (оцінка якості, встановлення доплат до молока найвищого гатунку, застосування інтервенційних цін на молокопродукти, інфраструктура заготівлі молока, квотування обсягів виробництва тощо). Проте низький рівень перероблення сировини для молочної промисловості та відсутність сертифікації за міжнародними стандартами стають перешкодою для експорту продукції в країни ЄС. За даними

FAO в Україні відсутні підприємства в галузі, які були б сертифіковані відповідно до стандартів ЄС. Навіть наявність міжнародних сертифікатів не дає на це право.

Знищення великотоварного виробництва, яке було основним постачальником молочної сировини, порушення інтеграційних зв'язків між товаровиробниками та переробниками молока негативно вплинуло на обсяги виробництва молока та молокопродуктів.

З 1995 по 2002 рік виробництво молока в сільськогосподарських підприємствах було збитковим і лише у 2003 році рівень рентабельності становив 10%. У структурі каналів реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами найбільша частина припадала на молокопереробні підприємства (за даними Держкомстату України в 2004 році, 82% товарного молока).

Аналіз статистичних даних (див. табл.) дає підстави стверджувати, що поголів'я корів у 2008 році в сільськогосподарських підприємствах порівняно з 1990 роком зменшилося на 5567 тис. гол., в порівнянні з 2000 роком – на 1227 тис. гол., або в 9,9 та 3,0 раза відповідно. В господарствах населення за період 1990–2000 років поголів'я корів зросло на 920 тис. гол., або на 42,1%. У 2008 році порівняно з 2000 роком має місце значне скорочення поголів'я, а саме на 812 тис. гол., або на 26,1%.

Обсяг виробництва молока у господарствах всіх категорій за період 2000–2008 років знизився на 896 тис. т (7,1%), зокрема у сільськогосподарських підприємствах – на 1579 тис. т (43,0%). У господарствах населення виробництво молока за вказаний період збільшилося на 683 тис. т (7,6%), хоча з 2005 року має місце тенденція до скорочення обсягів виробництва молока в даній категорії господарств. У 2008 році питома вага виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами становить 17,8%, господарствами населення – 82,2%.

Найбільш загрозливим для галузі виявилось падіння закупівельних цін у січні 2006 року на сировину, зумовлене обмеженням експорту молокопродукції до Росії та не сприятливими прогнозами світових цін на цю продукцію,

Виробництво та обсяги продажу молока в Україні

Показник	Роки			
	2005	2006	2007	2008
Виробництво молока всього, тис. т	13714	13287	12262	11762
в т.ч. с/г підприємства	2582	2454	2178	2090
питома вага, %	18,8	18,5	17,8	17,8
господарства населення	11132	10833	10084	9672
питома вага, %	81,2	81,5	82,2	82,2
Продаж молока переробним підприємствам всіма категоріями господарств, всього тис. т	5689	5607	6029	5397
в т.ч. с/г підприємства	1797	1831	1670	1719
питома вага, %	31,6	32,7	27,7	31,9
господарства населення	3892	3776	4359	3678
питома вага, %	68,4	67,3	72,3	68,1
Питома вага продажу молока в загальних обсягах його виробництва, %	41,5	42,3	49,2	45,9
в т.ч. с/г підприємства	69,6	74,6	76,6	82,2
господарства населення	35,0	34,9	43,3	38,0

Джерело: за даними Держкомстату України.

яке призвело до чергового скорочення молочного поголів'я корів.

Дефіцит молочної сировини викликаний суттєвим скороченням поголів'я корів вплинув на зменшення завантаженості виробничих потужностей молокопереробних заводів і в осінньо-зимовий період був на рівні 40–50%, тоді як в Європі цей показник не перевищує 5%, що зумовило жорстку конкуренцію підприємств за сировинні зони, погіршення якості молока для переробки у зв'язку з переміщенням його виробництва з колективних форм господарювання до господарств населення. Вирішення цих проблем пов'язано, в першу чергу, із спрямуванням інвестицій як у технологічне переоснащення та модернізацію молокопереробних заводів, так і у розвиток сировинної бази (поголів'я та кормів), що потребує залучення реальних інвестицій та відновлення інтеграційних зв'язків через акціонерний капітал між виробниками та переробниками молока, що, на нашу думку, дозволить вирішити проблему зменшення собівартості кінцевої продукції, стабілізувати сировинну базу, підвищити якість сировини, збалансувати інтереси учасників технологічного ланцюга в розподілі фінансового результату.

Тобто аналіз стану ринку молока та молочних продуктів України дає підстави стверджувати про складність умов функціонування підприємств молокопереробного підкомплексу. Основним чинником зниження рівня конкурентоспроможності підприємств як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку є якість молока-сировини, що прямо пов'язаний з якістю продукції молокопереробних підприємств.

У зв'язку зі скороченням поголів'я корів та, відповідно, зменшенням обсягів виробництва молока саме в сільськогосподарських підприємствах, виробничі потужності молокопереробних підприємств завантажені не в повній мірі, до того ж сировиною не завжди високої якості. Причиною цього є той факт, що партії молока для переробки формуються з різних за бактеріологічними показниками, чистотою та густиною джерел. Адже «із 7,7 тис. підприємств, які утримують молочних корів, 2,1 тис. підприємств, або 27,3% від загальної кількості, мають від 1 до 20 корів; 2,5 тис. підприємств, або 32,5%, утримують від 20 до 100 корів; 2,8 тис. підприємств, або 36,5%, – утримують від 100 до 500 корів; 283 підприємства, або 3,7%, – це великотоварні ферми, які мають 500 і більше корів, з них 31 підприємства мають 1000 і більше корів» [1, с. 62]. Частка проданого сільськогосподарськими підприємствами молока, що в переважній більшості відповідає вимогам першого та другого ґатунку, переробним підприємствам у 2008 році становила 31,9%. Решта, а саме 68,1% молока-сировини, надходить для переробки від господарств населення, на яких питання контролю умов утримання, годівлі, доїння, ветеринарного огляду тварин залишається не вирішеним.

Висновки

Відповідно до результатів аналізу ринку молока і молочних продуктів та умов функціонування переробних підприємств,

є підстави наголошувати на доцільності розробки комплексу науково обґрунтованих економічних та організаційних заходів щодо підвищення конкурентоспроможності та розвитку підприємств молокопереробного підкомплексу, зокрема для прискорення нарощування виробничого потенціалу молочного скотарства необхідно забезпечити:

- встановлення державних дотацій за приріст поголів'я корів, у тому числі й для особистих селянських господарств;
- поглиблення спеціалізації в скотарстві, пристосованому до умов, що склались в окремих природно-економічних зонах, прискорення розвитку молочної худоби, насамперед поблизу великих міст, промислових центрів, курортів та інших густонаселених територій;
- недопущення використання худоби як застави при отриманні сільськогосподарськими підприємствами кредитів у банках;
- істотне розширення виробництва молока у фермерських господарствах з урахуванням земельної площі, що знаходиться у їх власності чи оренді;
- фінансова підтримка виробників молочної сировини при придбанні машин і обладнання для молочних ферм за рахунок здешевлення коротко- та довгострокових кредитів, удосконалення фінансового лізингу й економічних відносин між постачальниками матеріально-технічних ресурсів і споживачами;
- забезпечення взаємовигідних інтеграційних зв'язків «виробництво – переробка – збут» на основі комплексної державної програми розвитку молочної галузі;
- з метою забезпечення виробництва молока та молокопродуктів необхідно прискорити процес впровадження на молокопереробних підприємствах систем менеджменту, що побудовані у відповідності із міжнародними стандартами, зокрема: ISO 9000 (система управління якістю); ISO 14000 (екологічний менеджмент); ISO 22000 (НАССР) та застосування ґеронтологічного підходу у виробництві, що забезпечують довіру споживачів і, відповідно, підвищення конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

Література

1. Бондаренко В.М. Розвиток ефективного виробництва молока та його промислової переробки в Україні / В.М. Бондаренко // Економіка АПК. – 2008. – №5. – С. 61–64.
2. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року (додаток 7 до Програми).
3. Захарін С.В. Інвестиційні та ресурсні проблеми молочної промисловості / С.В.Захарін // Економіка АПК. – 2005. – №4. – С. 76–81.
4. Лакішик О.В. Стан і перспективи експорту молока та молокопродуктів / О.В. Лакішик // Економіка АПК. – 2008. – №3. – С. 136–141.
5. Про молоко в Україні і світі... [Розмова з директором Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» академіком П.Т. Саблуком] / Т. Антоненко // Молочна промисловість. – 2009. – №1. – С. 11–21.
6. Саблук П.Т. Світові проблеми забезпечення людства продовольством та місце України у їх вирішенні / П.Т. Саблук // Економіка і прогнозування. – 2008. – №3. – С. 9–19.

О.О. КОТИРЛО,
к.е.н., Національна академія внутрішніх справ

Шляхи підвищення конкурентоспроможності фондового ринку України

У статті охарактеризовано проблеми розвитку та становлення фондового ринку як складової фінансового ринку України. Обґрунтовано шляхи підвищення конкурентоспроможності фондового ринку, до яких віднесено вдосконалення законодавчої бази, податкове стимулювання учасників ринку, ефективне регулювання ринкового механізму виходячи з пріоритетних напрямів розвитку фондового ринку.

В статье дана характеристика проблем развития и становления фондового рынка как составной части финансового рынка Украины. Обоснованы пути достижения конкурентоспособности фондового рынка. К ним относятся: усовершенствование законодательной базы, налоговое стимулирование участников рынка, эффективное регулирование рыночного механизма исходя из перспективных направлений развития фондового рынка.

The article described the problems of development and the establishment of the stock market as a component of the financial market of Ukraine. The ways of increasing the competitiveness of the stock market, which are perfecting the tax incentives of market participants, the effective regulation of the market mechanism, based on the priority directions of development of the stock market.

Постановка проблеми. Масштабні перетворення економіки України залишаються незавершеними без створення конкурентоспроможного фінансового сектора, який повинен мобілізувати та надавати реформованій економіці інвестиційні ресурси. Розвиток постійно діючого ефективного фінансового ринку є найважливішим важелем регулювання національної економіки. Тому становлення фондового ринку як складової структурної одиниці фінансового ринку набуває першочергового значення. Так, подальший розвиток фондового ринку України вимагає наближення до принципів засад функціонування розвинених ринків з врахуванням специфіки завдань та пріоритетних напрямків розвитку фінансового ринку України.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженням проблем становлення та розвитку фондового ринку приділяли увагу багато українських та зарубіжних вчених. Зокрема, К. Марксом, А. Маршалом, Дж. Кейнсом, А. Пігу –

класиками економічної науки – було започатковано вивчення капіталу та його різноманітних форм, у тому числі й фінансового капіталу. Продовжували дослідження в цій сфері зарубіжні фахівці М. Алексеев, Б. Альохін, М. Берзон, Б. Рубцов, Дж. Тобін, В. Торкановський, Ю. Фама та ін. Серед вітчизняних науковців – авторів ґрунтовних розвідок щодо ролі інститутів ринку цінних паперів в економічній системі – А. Загородній, В. Загорський, В. Колесник, А. Кондрашихін, Ю. Кравченко, О. Мендрул, О. Мозговий, В. Оскольський, Б. Стеценко та ін. Але бурхливий розвиток світового фондового ринку, що супроводжується появою нових фінансових інструментів і технологій у сфері обігу фондових цінностей, змушує постійно повертатися до зазначеної теми [1, с. 75].

Незважаючи на значну кількість сучасних наукових праць, на сьогодні недостатньо досліджено окремі аспекти конкурентоспроможності вітчизняного фондового ринку. Насамперед потребують поглибленого аналізу новітні тенденції розвитку фондового ринку, в контексті яких відбуваються зміни структури і динаміки ринку. Вітчизняні дослідники у своїх працях зосереджують увагу на врахуванні поточних тенденцій розвитку українського фондового ринку та на його інтеграції у світовий фінансовий ринок. Але на даний час доречно переосмислити напрями розвитку конкурентоспроможного вітчизняного фондового ринку та його ролі у фінансовій системі держави, розробивши заходи для мінімізації негативного впливу світової фінансової кризи на економіку України.

Мета статті. Обґрунтування організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності фондового ринку України, аналіз стану й тенденцій його розвитку. Це приведе до становлення України як високорозвинутої, правової, цивілізованої європейської держави з соціальною стабільністю, високим рівнем життя та забезпечить її партнерство в Європі та у світі загалом.

Виклад основного матеріалу. Фондовий ринок є важливою складовою структури ринкової економіки. В Україні оборот цінних паперів стає однією з основних галузей фінансової сфери, без якої даремно механізм ринкової економіки не здатен функціонувати.

На попередніх етапах становлення фондового ринку України організований фондовий ринок виконував вузькі та спе-